
найскладнішим і найдовготривалішим процесом.

В описі складових моделі поняття «готовність любити дітей» виділяється елемент, який включається в кожний умовно визначений компонент і є системоутворюючим. Це формування установки на результат проявлення готовності любити дітей, до того ж результат двоякий. В цій моделі готовності любити дітей такий елемент присутній у пізнавально-орієнтаційному компоненті як знання про обов'язкову результативність прояву любові до дитини. В дієво-операційному — це установка на результативність взаємодії з вихованцем і включає навички педагогічної рефлексії. У ціннісно-мотиваційному — це установка на результати прояву любові до дитини, як духовний здобуток, моральні почуття та емоції — як результат прояву любові до учня та, з іншого боку, як мотиви конкретних дій вчителя.

Тетяна НАЗАРЕНКО (ЗМІСТ 224)

Педагогічний процес навчання географії як особлива форма пізнання

Сучасні вимоги до загальноосвітньої середньої школи поставили перед освітніми закладами проблему формування особистості на основі наукового змісту навчання. Навчання і виховання потрібно організовувати так, щоб вони відповідали задачам суспільства і враховували індивідуальні особливості розвитку особистості.

Щоб правильно направляти і керувати навчанням школярів, вчитель повинен цілеспрямовано виробити у них власні міркування і погляди на життя, враховуючи вже існуючі в суспільстві моральні норми та правила, а також властиві характерні особливості індивіда. Тому вчителю необхідно мати суттєву уяву про педагогічний процес.

Навчання географії — складний процес, для якого характерні двобічні взаємовідносини між вчителем і учнем. У процесі засвоєння знань вчитель повинен керувати педагогічним процесом, в якому учень приймає активну участь в оволодінні навчальним матеріалом. При цьому він засвоює певні географічні знання і погляди, розвиває свої здібності і вміння. Але педагогічний процес повинен складатися з протиріч між вимогами вчителя з одного боку і можливостями і бажанням учнів, з іншого. Таке постійне протиріччя між вчителем і учнем вирішується шляхом активної практичної і розумової діяльності школярів і веде до кількісного і якісного зростання їх знань, умінь і навичок, що в кінцевому результаті підвищує їх освітянський рівень.

На сучасному етапі потрібно покласти в основу методичної роботи з учнями систематичне ускладнення завдань, їх правильне дозування і уміння визначити вимоги до можливостей учнів.

Процес навчання — це не просто передача елементів знань, а в більшій мірі планомірна організація свідомого проникнення учнем у процес оволодіння предметами, тобто в осмислення суті законів розвитку природи і людського суспільства. Особливо це стосується понять. Так, під час оволодіння школярами будь-якою науковою дисципліною, необхідно спиратися на засвоєння специфічного для неї понятійного апарату, який складає основу знань даного предмету.

При засвоєнні понять в свідомості учня постійно виникають протиріччя між старими тобто не повними знаннями і новими знаннями, які виникають у процесі подальшого навчання на більш високому рівні. Виникають протиріччя і між рівнем здібностей і умінь і новими вимогами, в особливості при застосуванні знань. Керівне значення отримують такі операції логічного мислення, як аналіз, синтез, абстракція, узагальнення, а також використання географічного матеріала на практиці.

У процесі систематизації засвоєнних понять, теж виникають протиріччя, бо кожний учень суб'єктивно поєднує нові знання зі своїм попереднім досвідом, який не завжди узгоджується з об'єктивною системою понять. Проте потрібно досягти узгодженості понять і їх обмеженості різноманітними шляхами, так як вихідною точкою навчання сучасна педагогіка вважає предмет дії. В процесі залучення цих дій і їх трансформації в духовні акти (осмислення змісту

діяльності) засвоюються знання, розвиваються здібності і уміння, формуються переконання і визначаються форми поведінки.

Сучасне викладання географії повинно відповідати логічно складеному плану кожного розділу, підрозділу, які мають на увазі часткову мету, для перетворення зовнішніх дій у внутрішні.

Між логічною структурою предмета і відповідними внутрішніми процесами в свідомості учня (мислення, пам'яті) повинен відбуватися синтез, який досягається шляхом управління його діями, коли він виконує поставлені перед ним певні завдання. І тільки при умові активного підходу до проблем сучасності і наполегливої пізнавальної діяльності школярі можуть засвоїти необхідні знання.

Особливість пізнання у навчальному процесі заключається в тому, що він проходить під керівництвом вчителя, планомірно націлюючи школярів на засвоєння взаємозв'язків на основі вже відомих їм фактів. Це дозволяє уникати помилок і досягти суттєвого пізнання, систематично закріплювати і застосовувати основні знання, розвивати і удосконалювати здібності і уміння учнів.

Покращення вивчення географічної науки буде залежати від того, наскільки вчитель зможе внести в методичку пізнавально-теоретичні, логічні і психологічні моменти. Тому, що при навчанні дуже важливо, щоб учні усвідомлювали ті розумові процеси, які звичайно проходять бездумно і невиказано. Тим самим, з урахуванням системи понять, створюється можливість для цілеспрямованого тренування мислення і пам'яті учнів, для раціональної побудови всього процесу засвоєння учнями навчального матеріалу.

Пізнавально-теоретичні і логічні елементи викладення є дійовими тільки в поєднанні з конкретним змістом навчального предмета.

Тому в педагогіці більш повно і точніше повинна відображатися логічна структура предмета, структура самого педагогічного процесу. В ході навчання логічна структура навчального матеріалу даного предмету, і логічна структура процесів, які відбуваються в свідомості учнів, безпосередньо вступають у взаємодію. Отже, методична робота якраз і повинна складатися в синтезуванні логічної структури змісту і логічної структури процесу засвоєння, з урахуванням відповідних дидактичних прийомів. Внаслідок цього весь географічний матеріал повинен розглядатися через призму пізнавально-теоретичних, логічних, педагогічних і психологічних категорій і закономірностей.

Предмет географії стосується природних і економічних комплексів і факторів. В основу географічної науки покладено закономірності, як наслідок взаємодії різних факторів, які проявляються в географічному середовищі, особливо у взаємозв'язку природи і суспільства.

В географічному матеріалі виділяються такі три аспекти:

- географічний об'єкт — окремі загальні категорії (Дніпро річка, Одеса — портове місто і т.ін.);
- географічний об'єкт — географічні явища (Ліс — природний комплекс, географічна оболонка);
- географічний об'єкт — є природні умови та розвиток суспільства (галузі промисловості).

Отже, будь-який географічний об'єкт являє собою просторово-тимчасове утворення, яке характеризується регіональним, категоріальним і генетичним аспектами.

До кожного з цих аспектів необхідно віднести окремі групи уявлень і понять:

- а) до регіонального аспекту належать індивідуальні поняття, розміщення і топографії;
- б) до категоріального аспекта належать загальні поняття, які виникли з узагальнення окремих явищ;
- в) до генетичного аспекту належать геологічні, палеонтологічні і історико-географічні поняття в їх тимчасових відносинах.

У процесі викладення географії ці три аспекта виникають при розгляді будь-якої теми. Так, якщо тема регіонально — географічного характеру, то потрібно не тільки назвати окремі об'єкти в даному регіоні, але й одночасно поглибити загальногеографічні поняття, а також вияснити типові поняття району і їх комплексний розвиток.

Якщо розглядається загальногеографічна тема, то потрібно передусім виявити

загальногеографічні поняття і взаємозв'язки, причому ці загальні факти в курсах шкільної географії повинні вивчатися стосовно конкретних умов їх виникнення і розвитку.

При вивченні окремих питань дуже важливе значення має логічна мікроструктура, яка включає елементарні взаємозв'язки, які лежать в основі тих чи інших географічних явищ. В економічній і соціальній географії на передній план виходять взаємозв'язки економічного порядку, котрі в поєднанні у відповідності з політичними, природними і технічними факторами визначають особливості господарства.

Крім того, логічна мікроструктура визначається характерними відношеннями між поняттями і логічними операціями, за допомогою яких відображаються діючі взаємозв'язки.

Таким чином, структура та зміст географічної освіти засвоєний тільки в активній, творчій аналітично-синтетичній роботі над всіма трьома аспектами за допомогою загальних категорій логіки всього педагогічного процесу навчання.